

EUSKALTZAINDIAREN ARAUGINTZA

Tolosa, 1996ko urria

*Miren Azkarate
II. Jagon Jardunaldiak*

Administrazioan, irakaskuntzan eta komunikabideetan euskaraz lanean dihardutenen artean egindako galdekizunaren emaitza da esku artean duzuen txostena. Bi helburu nagusi izan ditu Euskaltzaindiak eta Jagon Sailak galdekizun hau egiteko:

a) Batetik, azken urteetako araugintzak nolako harrera izan duen, zer zalantza sortu diren, zein puntu ilun dagoen arauotan... hori guztia jakin nahi genuen.

b) Bestetik, eguneroko jardunak sortzen dituen zalantzak zein diren ere jakin nahi genuen, Euskara Batuko batzordeak esku artean dituen gaiez gain, zalantzok dagozkien batzordeei helarazi eta ondoko hilabete eta urteetako araugintza beharrei ahalik eta gertuenetik egokitzeko.

Bi atal nagusitan banatu ditugu galderak: orain arte emandako arauen gaineko zalantzak, eta Euskaltzaindiak arautu gabeak bereiziz. Hartara, erraz argi daitezkeen puntuez gain, guztiok jakin ahal izango duzue besteen kezka zein diren, gaurko egoeraren ikuspegi orokorra lortuz.

A) ORAIN ARTEKO ARAUAK

1. Araugintzaren oinarritzko irizpideez

a) Zergatik aldatu “finkatuak zeuden egitura edo idazkera batzuk”:

berrogehi eta hamar (EGLU) / berrogeita hamar
Elkarte/Erkidegoa
eritzi/iritzi
bait naiz/bainaiz
bapatean/bat-batean
guzti hau/hau guztia

Arau bakoitzean ematen da, besteak beste, literaturako erabileraren berri, eta hor argi eta garbi ageri da kontuak ez zeudela hain finkatuak, ezta azken

urteotan ere. Datuak ikusirik, gaurkoak eta lehengoak, batasunerako egokientzat jo dugun bidea markatu dugu. Beste kasuren batean, *elkarte / erkidego*, azaldu da zergatik ez den egokia *elkarte* izena ‘comunidad’ adierazteko.

b) Zergatik baztertu gehien erabiltzen diren formak: hitanoa gehien erabiltzen den inguruetako formak ez omen dira onartu.

Hitanoa ez da Gipuzkoan bakarrik erabiltzen, Bizkaian eta Iparraldean ere badu indarra. Alde bateko eta besteko formak konparatuz, aditz laguntzailearen batasunerako erabili ziren irizpide berak aplikatzeko ahalegina egin da. Irizpide horiek dagokion arauan ageri dira.

c) Baturako erabaki diren formak, berriketan jardutean ere erabili behar al dira (*ohizko / ohiko, guzti hau / hau guztia, etab.*)?

Beti esan da euskara batua zein eremutarako den: euskara landu, zaindua, erabili behar den testuinguruetarako. Beraz, irriti edo telebistako esatariek erabili beharko lituzkete berriak ematean, etab. Lagunartean, kalean, etxean... egoera informaletan euskalkiak erabiltzea zilegi bakarrik ez, gomendagarria ere bada.

d) Grafia auzietan gertatzen ari diren aldaketak: *-il- / -ill'-*kontsonante ondoko *-h-a*

Salbuespenak dira, bide-aldaketarik markatzen ez dutenak. Lehen kasuan, *-ill-*proposatzen da nazioarteko forma denean, eta, beraz, Iparraldean ere palatala ahoskatzen dutenean (*artilleria, gillotina*). Bigarren kasuan, hitz gutxi batzuk onartuko dira, Iparraldekoak direnak, eta *-h-rik* gabe erabat ulergaitz gertatzen direnak (*ala / alha*); kontsonante ondoko *h-a* onartzen ez bada, praktikan Iparraldekoek ez dute hitz hori erabiltzeko aukerarik.

2. Maileguak

a) Erdaraz “x” idazten denetan, euskaraz zer idatzi behar da, *extra* ala *estra*?

Esana dago: bokal artean “x”, kontsonante aurrean “s”. Beraz, *estra*. Go-goan izan behar da, gainera, erdal *extra-* aurritzia, askotan, ‘x + *kanpoko*’ egituraz ordezka daitekeela; hala nola, *extrajudicial = judizioz kanpoko, estrajudizial*.

b) Gaztelaniaz *o-z* bukatzen diren hitzak nola bukatzen dira euskaraz: “produktu” ala “produktu”? Kasu konkretu honetan *produktu*, baina ezin da esan gaztelaniaz *o-z* amaitzen diren hitz guztiek euskaraz *u-* behar dutenik. Ikus, hitz amaierai dagokien araua. Oro har, iturri zaharra grekoa denean, amaierako *-o* gorde daiteke, mailegua bide arruntetik ez datorrenean. Nolanahi ere, hiztegiek argitzen dituzte horrelako zalantzak.

c) Noiz esan daiteke mailegu bat zaharra dela, edo berria? Nola jakin noiz *-sz-* multzoa eta noiz *-z-* soila? Edo noiz gorde *j* eta noiz egokitu mailegua *g* forman? Noiz du mailegu batek erabakigarria izateko adinako tradizioa?

Zaila da muga argia markatzea mailegu zaharren eta berrien artean. Zaharra, oro har, euskarak aspalditik bereganatua duena da, literaturan dokumentatua duguna, etab. Bi txistukariz osatutako kontsonante-multzoaz, *-sz-* edo *g / j* kontuez, emanak daude arau orokorrak. Hortik aurrerakoa, hitz bakoitzaren idazkera, hiztegietan begiratzekoa da. Euskaltzaindiak erabaki du Hiztegi Batuko zerrendetan *dizipulu* dela, adibidez (bere garaian esan bezala).

d) Kontsonante-multzoak: Euskaltzaindiaren arauen arabera *postpositio* behar luke, ala? (eta ez EGLUn ageri den *pospositio*); gaur egun idazle gehienek *substantzia* darabilte (Euskaltzaindiaren gomendioa *sustantzia* den arren); *-bsz-* multzoa (*abzisa* erabaki da: eta *abszesu*, *abszizio* hitz teknikoak, *-s-* gabe orduan?).

“Hitz mailegatuek jatorriz hiru kontsonantezko multzoa dutenean bere baitan, euskarak ere hiru kontsonanteak gordeko ditu (institutu, konstituzio). Ez, ordea, euskara idatzian aspaldidanik erabili diren hitzek hizkera arrunteko esanahia dutenean (sustantzia)”. Hala dio Euskaltzaindiaren erabakiak. Ez dut uste gaur idazleek darabilten *substantzia* izenak “esanahi arrunteko esanahia” duenik; beraz, ondo dago *substantzia*. Bestalde, hitz teknikoak diren neurrian, euskaraz erabili behar badira, ez dago *abszesu* edo *abszizio* erabili ezinik.

3. Letra larriak

Oro har araua berrikusi beharra azpimarratu du jendeak; administrazioan lanean dihardutenek, erdal eta euskal testuen artean sortzen den distantziaz kezka azaldu dute. Euskaltzaindiak badaki arau hau berriro aztertu beharko duela.

4. **Baitu, baikara, bainaiz** (2. araua) *Bait*-en kasuan ahoskera kontuan harturik eman omen dira idaztarauak. Zergatik ez da horrela jokatu beste hainbatetan *behinik behin*, *batik bat*, *-z gero*, *seietan* (*seiretan*), *alde* (*-kalde*)...

Arau horretan behin eta berriz esaten den bezala, *bait*- elkarturik idatzi behar dela erabakitzeko arrazoia ez da ahoskera izan, mendetako tradizio idatzia baino. *Testu* hitza eten gabe aipatzen da arauan.

5. Hau guz(t)ia (4. araua)

Hau guztia, deklinabide guztietan erabili beharko genuke? *Horietan guztietan*, *horiengan guztiengan*, *horienganako guztienganako*...

Biak deklinatu behar dira, arauan erakusten den bezala: *bide hartan guz(t)ian*, *horiekin guz(t)iekin*.

6. Zenbaki^{en} idazkeraz (7. araua)

“Bada puntutxo bat txostenean aipatzen ez dena, eta “bat” zenbakiari dagokiona da. Faktura bat egiterakoan, adibidez, kopurua bat ez beste edozein denean, ez dugu inolako arazorik. Baina kopurua bat, edo unitate osoa ez denean, hautsi egiten da “ordena” eta argitu beharko nola idatzi eta nola irakurri. Faktura edo dendarako ohar batean idatzi ohi dena:

Idatzi	Irakurri
1 metro soka beltza	metro bat soka beltza
2 kilo mandarina	bi kilo mandarina
1,5 kilo madari	kilo t’erdi madari
e.a.”	

Zentzuzkoa da hor planteatzen dena. Euskara Batuko batzordeak aztertuko du galdera eta ikusi araua osatu behar den ala ez.

7. *Nornahi, nonahi, non-nahi* (10. araua)

“Arauaren arabera: *edozein*-ek esateko moduak bi dira: *nornahi* (k kendua) edo *nork-nahi*. Nahasgarria da lehendabiziko adibidea. Gaizki emana dago araua?”

Presaka-edo irakurria dago araua, ez baitu inon esaten *nornahi* behar duela ergatiboan. Hauxe da esaten dena: “lehen osagaia *n-z*, *t-z* edo *k-z* bukatzen bada (hau da *non*, *nondik* edo *zenbat* bezalakoetan), hitz batean (*nonahi*, *zenbanahi*, *nondinahi*, *nonahitik*), edo marratxo baten bidez bereziak (*non-nahi*, *zenbat-nahi*, *nondik-nahi*, *non-nahitik*) idatz daitezke”.

8. *Bat eta batzuk-en deklinabidea* (12. araua)

“*Bat* bakarrik agertzen denean eta *beste* hitzaren agerraldi baten eraginpean dagoenean, gaur egun ere forma mugatuan gertatzen da, batez ere Hegoaldean, eta badirudi horrelakoak gomendatu behar direla euskara baturako” (*bataren-gan eta bestearengan, batari nahiz besteari...*).

Araua, dagoenetan, gogorregitza jo dute batzuek. “Kasu absolutiboan, agian, ez da hain arrotza gertatzen, baina beste kasuetan urrunegi doa: Adib.: *Batek (batak!) ostikoa eman dit eta besteak masailekoa. Bati (batari!) ezetz esan diot eta baietz besteari. Bi lagun^{en} etxeetan izan naiz; batenean (batarenean!) hamaiketakoa egin dut eta bazkaria bestearenean. Batekin (batarekin!) badakit zer egin, baina bestearekin ez. Batengana (batarengana!) pozik joaten naiz, ez ordea bestearengana”. Orotariko Euskal Hiztegia-ren lekukotasuna ere aipatu dute. Hona, ordea, kontrakoak erakusten duten adibide batzuk:*

“Naikua zan batak eguna zala esatia, bestiak gaba zala esateko” (Kirikiño)

“Au da, ez batak eta ez besteak ez zioten egun onik eman” (Pernando Amezketarra)

“Baiña gero ongi ori era askotara ikusten eta asmatzen dute batak eta besteak” (Villasante)

“Hizkuntza hori berez baitzeturren ahora batarekin eta bestearekin mintzatzeko” (Mitxelena)

9. **Lerroz aldatzean marratxoak nola jarri** (13. araua)

“Euskaltzaindiak hitzak silabaka zatitzea gomendatzen du”. Irizpidetako identifikagarritasuna eta esanerraztasuna hartuz gero, nire eta beste irakasle bartzuen uste apalean, silabaka zatitzeaz gainera, egokia litzateke lerro-amaieran bokal-multzorik ez haustea. Adib.: Ez: du-ela, gau-ean. Bai: due-la, gauean.

Bestela esanda, lerro-hasierako hitz hautsia beti kontsonantez hastea (h-ak barne: *be/rre/hun, le/hia*) egokiagoa litzateke, bai begietarako bai irakurtzeako lerroaren bukaeran beti egin ohi den pausatxo bideratzeko”.

Nola jokatu hitz elkartuko osagai bat lerro-amaieran gertatzen denean, eta bestea hurrengo lerroaren hasieran?

Gai hau dela eta, lerroz aldatzean marratxo nola jarri, Euskaltzaindiak ez zuen ikusi, bere garaian, arautu zuena baino gehiago arautu beharrik. Hala ere aztertuko ditu proposamenok, eta egoki baderitza, osatuko du araua.

10. **Partitiboaren erabilera okerra**. Partitiboa baiezkotzen perpausetan noiz eta nola (15 eta 30. arauak).

“Txostenari zertxobait falta zaio nire ustez. Hau da. hizkuntza-erabiltzaile berri gehienek kasuan ez da arazorik nagusia partitiboa baiezkotzen perpausetan nola erabili, baizik eta ez dutela erabiltzen ezezkotzen perpausetan. Kalkoak eginez, eta kasurik gehienetan ezezkotasunak daraman orokortasun mugagabe kutsua galtzen da: edo plurala barra-barra erabiltzen da, edo singular mugatua. Hau gertatzen da batez ere eskolako testuetan.

Beraz, ongi dagoelarik baiezkotzen perpausetan esaten dena, goraki esan behar da ezezkotzen perpausetan gehien-gehienek dutela partitiboa, eta, agian, argitu noiz den ezezkotzen perpausetan beharrezkoa partitiboa”.

30. arauaren amaieran, 167. orrialdean, esaten dena nahikoa argigarria da, nire ustez.

11. **Euskal Alfabetoaren Letren Izenak** (17. araua)

Euskaltzaindiak, euskal alfabeto letrak zein diren eta horien izenak nola diren argitu nahi zuen arau honetan. Egia da, hala ere, ezinbestean sortzen direla ahoskera zalantzak, etorri diren galderetan argi asko ageri direnak.

— X: “ixa” dela izena esaten du Euskaltzaindiak; hala ere, nola ahoskatu behar da mailegutan bokal artean gordetzen den “x” hori? taxi: taksi.

Ahoskeraz ez du oraindik ezer arautu Euskaltzaindiak.

— T, hitz amaieran, kontsonante-multzoa gertatzen denean nola ahoskatu: yogurt, Renault, Ford ... D/T ahoskatu?

Esan bezala, Euskaltzaindiak ez du oraindik ezer arautu; baina izen horiek, beste hizkuntza batzuetako izen propioak direnez, zentzuzkoa dirudi jatorrizko hizkuntzan bezala ahoskatzea.

12. Ordinalen eta banatzaileen idazkera (18. araua)

a) Ordinaletan “garren” ahoskatzerakoan puntua jarri. “Lehenengo”-ren laburtzeko modua “1.” al da nahiz eta “garren” ahoskatu ez?

Baietz esango nuke.

b) Zergatik *batgarren* eta ez *bostgarren*. -stg- kontsonante multzoagatik ote?

Bai, arauan bertan esaten den bezala, “batasunean kontsonante multzoak murrizteko hartu den erabateko jokabidea (*hiztegi* eta ez *hitztegi*) kontuan hariturik badirudi forma bakuna dela gomendatzekoa”.

c) 2 eta 3. atalean edo 2. eta 3. atalean?

2. eta 3. atalean, nahiz, 2. eta 3. ataletan.

13. *Betiko* eta *honen kideak* (20. araua)

Etziko eta *etzirako*, *datorren urteko* eta *datorren urterako*, *geroko* eta *gerorako*, *betiko* eta *betirako* bereiztearen aldeko iritziak azaldu dira, bi forma-sailak desberdinak direlakoan, eta biak ondo daudelakoan. Euskaltzaindiak 20. arau horretan ematen ditu ez bereiztearen aldeko arrazoiak: idazleen erabilera eta deklinabideko egituratze formala. Hala ere, arauak *aditzondoa* + *ko* dio; beraz, hortik kanpo geratzen da *datorren urteko*, izen-sintagma baita (edo adizlaguna, nahiago baduzue). Araua adizlagunetara ere hedatu behar den ala ez, aztertu gabe dago.

14. *Arazi* (23. araua)

“Beharbada komeni da osatzea -t- har dezaketenen zerrenda (*sortarazi* eta *agertarazi* bakarrik agertzen dira; ez da besterik?)”.

23. arauan, “bi hautakizunak -t-dunak eta -t- gabeak zilegi utzi behar dira” esaten da, aditz-erroaren forma nolakoa den erabakitzen den arte. Auzi hau, 28. arauan ebazten da, aditzoinen forma erabakitzen denean. Hain zuzen ere, galderan aipatzen diren bi kasu horiek -t- gabeak dira: *agerrarazi* eta *sorrazazi*.

15. *Hitz elkartuen osaera eta idazkera* (25. araua)

Oro har, konplikatuergia omen da arau hau, errazteko modurik ez ote dagoen izan da heldu zaigun galdera; eta, aldi berean, askatasun gehiegi uzten omen da. Galdera konketuagoak:

a) *-ia* letra-multzoez amaitutako hitzak lehen osagai direnean, bereziki laburrak direnean (*kopia, biblia, grafia...*), *-a* galdu ala ez.

Araua eman zenean, datuak ikusirik, askatasuna eman zen *-ia* amaierako bokalarekin nola jokatu. Hala ere, Euskaltzaindiak *Autonomia Erkidego* erabakitzean, bide bat markatu nahi izan du.

b) “Maiz behartzen garelako sortzen zaigun zalantza bat: *soinu jole* edo *soinu-jole* elkarketa agertzen da adibideetan; hiztegietan, ordea, *soinujole* aukeratu da gehienetan (*soinujole* eta *pianojole*, esate baterako, *3.000 Hiztegi* eta *Elhuyar-enean*). Beharbada ez du garrantzi handirik (hor dago beti salbuespenen zakua) baina eztabaida bat baino gehiago ekarri digu. Guk denak bereiz idazten ditugu”.

Berez hitz elkartu mota horri buruzko arauak, elkarte sintetikoei buruzkoak, dioena da horrelakoak bereiz nahiz marrarekin idatz daitezkeela.

c) *Parte hartu, eskua sartu* eta horrelakoen nominalizazio eta eratorrietan nola jokatu: *parte hartze* ala *partehartze*, *esku sartze* ala *eskusartze*, *parte hartzaile* ala *partehartzaile*...

Marraz nahiz loturik *Hitz-elkarketa/4* liburuan ageri denez.

d) *Izena + puska/pixka/apur/poxi/amini/mordo/pila/izpi/pare...*, etab.: marraz? LEF batzordearen arabera, mugakizun bereziko menpekotasunezko hitz-elkarteak dira, marraz zein bereiz idatz daitezkeenak. Marra erabiltzea erabakiz gero, *lotsa-izpirik ez du* idatzi behar genuke, edo *jende-mordoa etorri zen, idi-para*, etab. Baina ondoan *bat* hartzen dutenean, nolabaiteko ‘zenbaitzaile zehaztugabe’-tzat jo litezke? (Batzuk behintzak: *pixka, poxi, amini, mordo, pila...*; baina *puska* ez, adibidez) (beraz, *lasaitasun pixka bat behar dugu, gatz poxi batekin*).

Erabat ados.

e) Marra letra larriz idatzitako hitz-elkarteetan: *Hezkuntza Saila* idaztea gomendatzen da; marra erabiltzen dutenentzat ez al da nahasgarri samarra? (letra larriak erabiltzeko izan ohi diren zalantzak kontutan hartuta). *Hezkuntza-Saila* idaztea gaitzesten da?

Letra larriz idazten diren hitz elkartuetan marra ez zuen hain beharrezko ikusten LEF batzordeak. Horixe adierazi nahi izan zuen gomendio horren bidez. Berez ez da gaitzesten marra erabiltzea; ez da araua, gomendioa baino.

16. *-z gero* (26. araua)

Heldu den proposamena: aditz jokatuarekin *-z gero*, gainerakoetan (adizki jokatuarekin, zenbakiekin...) *ezkero: jo ezkero, igo ezkero, etorri ezkero, edan ezkero, hamar t’erdiak ezkero*...

Idazkeraz gain, ahoskeraz ere zerbait esan beharko omen litzateke.

Literaturako erabilerak ikusirik, Euskaltzaindiak ez du ikusten araua aldatzeko arrazoirik. Ahozkerari dagokionez, gai honetako arauak ematean aztertuko da puntu honetaz araurik ematerik komeni den ala ez.

17. **Aditzoinen forma** (28. araua).

a) “Aditzoina jartzerakoan zailtasunak daude arauen arabera, memoria erabili behar da”.

b) “Nola idatzi behar dira *-t-z* amaitzen diren aditzoinak, *ert, ohart?*”.

Bai.

18. **Espainiako erresumako probintzia eta autonomia erkidegoen izenak** (32. araua)

Frantziako Errepublikako eskualdeen izenak (36. araua)

Munduko estatu izenak, hiriburuak eta herritarren izenak (38. araua)

Munduko geografiako zenbait izen (52. araua)

a) “Zergatik *Murtzia*, baina *Cadiz* eta ez *Kadiz?*”

Zerrenda honetako izenak erabakitzean, kontuan izan zen euskaldunek nola erabili dituzten, zein tradizio duten gure artean. Batzuetan, euskal fonologiaren arauetara egokiturik erabili izan dira (zati batean behintzat), *Valentzia*-ren kasuan, argi eta garbi. Ez hainbeste agian *Murtzia*-rekin, baina analogiaz jokatu zen. *Cadiz*-en kasuan ez dago inolako tradiziorik, eta bere horretan utzi da.

b) “Espainiako Erresumako probintzia eta elkarte autonomoen izenak” atalean bidea erretzu: Kordoba, Eivissa...

Gure tradizioa eta beste hizkuntzetako izen ofizialak kontuan izanik, ego-kienak iritzi dizkiegun arauak eman ditugu.

c) “Eguneroko lanean oinarriturik eta ustez aplikazio egoki bati begira”, honako bereizketa ere proposatu du norbaitek:

— Izen ofizialak: legez duten izena (Iruña, Marcilla, Tudela...)

— Izen kulturalak: ofizialak ez izanagatik, gure esparruan izen propiotzat hartzen ditugunak eta nolarebait guztiok “onartuak” direnak. (Iruña, Martzilla, Tuter...)

Agian izenaren “izaera kulturala” heda liteke euskaldunontzat harreman handikoak diren herri izenetara (Paris, Madril, Bartzelona...), baina izen kultural gisa.

Kanpoko izenetan ere argi utzi beharko litzateke zein den izen horien euskal ordain ofiziala, hau da, jatorrizko izena (Madrid, Barcelona, Valencia, Cordoba...) eta zein kulturala. Izugarri sinplifikatuko genuke arazo hau”.

Euskaltzaindiak ez du ikusten “izen ofizial / izen kultural” bereizketaren beharrik. Inguruko hizkuntzek ere, hizkuntza horretan hiriburu eta hirien izen ofizialak ematean, ez dute beti errespetatzen jatorrizko izen ofiziala (*Londres / London*).

19. **Ongi etorri!** (33. araua)

“Ongi etorri” baina “zaretela ongi etorriak”. Lehenengoa esaten denean, ez al dago ulertzerik “elidituta” beti dagoela azpian “zaretela ongi...”?

Behar bada, bai. Baina arau horretan argi ikusten den bezala, literatura-tradizioak *ongi etorri!* dela erabiliena erakusten du, esplikazio logikoak esplikazio logiko.

20. **Hiru kiloko haurra...** (34. araua)

a) *hiru kiloko haurra...* galdera egitean ere erabili beharko genuke horrela? Esate baterako: *zenbat denborako / denboratako? Zenbat kilometrora / kilometrotara? 5 egunean legunetan.*

Bi galdera desberdin daude hor: batetik, *-ko* izenlagunari dagokiona, *zenbat denborako?* Beste bi kasuetan, aldiz, *-ra* eta *-n* adizlagunez egiten da galdera, eta hori arautu gabe dago. Bi erabilera-modu daude, euskalkien arabera: *zenbat kilometrora* eta *zenbat kilometrotara*; biak direla zilegi esango nuke, baina gaia xehekiago aztertu ondoren ikusiko da araurik eman behar den ala ez batasunerako.

b) *Sei urteko* ≠ *sei urtetako* (ardoaren kasuan ulertzen da baina bestelakoetan ez da hain argi suertatzen).

Adibidez, noiz ez da hain argi?

21. **Orduak nola esan** (35. araua)

a) *Erdia* adierazteko, bi modu aipatzen dira oro har, *sei t’erdiak* (Hegoaldean), *seiak eta erdiak* (Iparraldean). Laburpenean, ostera, Hegoaldeko forma baino ez da ageri.

Datuen eta azken laburpenaren artean, proposamena dator. Eta hor esaten da: “*Erdia* adierazteko, pluraleko marka bigarren osagaien bakarrik ezartzea gomendatzen da batasunerako (...). *Oren* ezartzen denean, berriz —Iparraldean maiz egiten den bezala— bi osagaietan emango da pluraleko marka”.

b) Ordu bat eta erdiak ala ordu bat eta erdia?

Arauren laburpenean *ordu bat eta erdiak* ematen da.

c) “Orduen” adibideetan ez dira agertzen honelako kasuak: 13,45tan (?).

Arauan hauxe esaten da: orduci pluraleko kasu-marka ezarriko zaie, eta minutuei singularrekoa”. Beraz, 13:45an.

d) 12.10 > 12:10. Orain arte aurrekoak erabili ditugu.

Nazioarteko konbentzioa: ematea da.

22. **Data nola adierazi** (37. araua)

Ondo al dago “Durango, 1983ko martxoak, 9”?

Arauaren hasieran berean garbi asko esaten denez forma hedatu eta erabilia da hor ageri dena. Baina hau baino erabiliagoa izan da bestea, *Durango(n), 1983ko martxoaren 7a(n)*; eta hauxe da Euskaltzaindiak gomendatu duena.

23. **Zenbait aditzen erregimena** (39. araua)

“*Lagundu* nor-nork eta nor-nori-nork egin daiteke, baina gomendatua dago semantikoki bereiztea?” Ez dago halako gomendiorik, Iparraldean nor-nork bezala erabili baita bi adieretan, eta Hegoaldean nor-nori-nork bezala.

24. **Topikoa(a) bihurtu** (40. araua)

Arauaren testuan aipatzen diren adibideek nahasmena sortu dute antza denez; izan ere *bat* daramaten adibideak badaudela adierazi nahi izan da, baina inola ere ez forma horiek gomendatu. Adibide-sorta hori, *bihurtu* aditzaren predikatu osagarria mugaturik ere erabili izan dela erakusteko zen batik bat. Beraz, *emakume eder(a) bihurtu* edo *bihotz sendoko gizon(a) bihurtu*.

25. *Batez beste, bataz beste, nola?* 54. arauan, *ba -belztura* hiztegi-zerrendan erantzuna: *batez beste*

26. *Digestio, digestio-aparatu*. Baina ‘digerir’: *txegosi*, eta honen haritik *txegoste-hodia, txegos-aparatu*. (*Hauta-Lanerako Euskal Hiztegia* biak), *txegosi* erraza, *txegosgaitza*...

Digestio hiztegi batuan sartzekoa dela erakutsi nahi izan du Euskaltzaindiak. Bere garaian ikusiko da *txegosi* aditzak zein leku duen.

B) ERABAKITZEKOAK

Galdeketa egin, erantzunak jaso, eta txostena moldatzerakoan erabaki gabe zeuden galderak datoz ondoren. Horietatik bat edo beste erabaki ditu Euskaltzaindiak harrezkero. Bestalde, hiztegi-kontuetan, azken hilabeteetan argitaratu den I. Sarasolaren *Euskal Hiztegia*-ko datuak emango ditut. Galderen artean, sintaxiari dagokion galdera mordotxo bat bada; Lafitte, Villasante, Azkue edo P. Goenagaren gramatiketan aurki daitezkeen argibideez gain, Gramatika batzordeak bere lana aurreratu ahala erantzun ahal izango diegu halako zalantzei. Izan ere, hemengo galdera bat baino gehiago argitzeko ez da beharrezko Euskaltzaindiak arau bat ematea; gramatika aski zabal bat nahikoa izan daiteke.

1. G eta Jren arazoa: nola idatzi zenbait mailegu, eta nola ahoskatu. Berziki, nola ahoskatu behar den “j”.

magia / majia (nola ahoskatu?)
 trajea (horrela idatzi, baina nola ahoskatu?)
 agentzia / ajentzia
 agenda / ajenda

Hiztegi Batuko batzordeak eta Ahoskera batzordeak, elkarlanean, eman beharko diete erantzuna galdera hauei. Ahoskera batzordeak aztertu du gai hau, eman ditu oinarrizko irizpide batzuk. Orain bi batzordeei dagokie “j”z idaztekoak diren hitzen zerrenda prestatu, eta ahoskerari buruzko proposamenak egitea, Euskaltzaindiak azken erabakia hartu ahal dezan.

2. **-aia / -aje:** sabotaia - sabotaje ?

Berriro ere Hiztegi Batuko batzordeak eta Ahoskera batzordeak jardun beharko dute elkarlanean, erdal maileguetako *-aje* amaiera, euskaraz *-aia* moduan egokitzea bultzatu behar den ala ez eztabaidatzeko.

3. **Aditzen erregimena**

a) Zalantzarik handienak aditzen erregimenean: *jarraitu zion/zitzaion* eta *segitu zuen?*

Jarraitu aditzak bi erregimenak ditu (*zaioldio*); *segitu* dio eta du ad. ‘jarraitu’ adieran (I. Sarasola, *Euskal Hiztegia*).

Jolastu, dantzatu, mintzatu, solastu... naiz / dut?

Dantzatu da ad. (oro har); du ad. (dantza jakin dantzatu); *jolastu* da ad. (Hiztegi Batuko batzordea, eta I. Sarasolaren *Euskal Hiztegia*). *Mintzatu* da ad. eta *solastatu* da ad. (*Euskal Hiztegia*).

b) *Errukitu, damutu, damu izan* aditzek zein erregimen behar dute? *damutu naiz, damutu zait, damu izan naiz, damu izan zait...*

Damutu naiz / damutu zait, biak onartu ditu Euskaltzaindiak.

Damu izan: *damu* dut nagusia; *damu zaio* askoz gutxiagotan ageri da.

Errukitu da / errukitu zaio, biak ageri dira literatura-tradizioan.

c) Aditz izenen erregimena finkatu. Erraza da eskalatzea = erraza da eskalatzen (ongi?). Konpontzen saiatu da = konpontzera saiatu da?

Erraza da eskalatzea ‘escalar es fácil’ esateko ondo dago; orobat, *mendi hori eskalatzea erraza da*. Baina *erraza da eskalatzen* ezin da izan ‘escalar es fácil’; bai, ostera, *mendi hori erraza da eskalatzen*. Labur bilduz, badirudi:

— *-tzea* erraza da (irakurtzen ikastea erraza da)

— 'zerbait *-tzea* erraza da (liburu hori irakurtzea erraza da)

— 'zerbait erraza da *-tzen* (liburu hori erraza da irakurtzen)

Azken adiera honetan *-tzeko* ere erabiltzen dugu (liburu hori erraza da irakurtzeko).

Euskal Hiztegia-n ageri den bezala, *-tzero saiatu* gaur gutxi erabilia da; gaur erregimen nagusia *-tzen saiatu*.

d) Zapuztu beharrekoak dira noski "gai honekin bukatu", "euliekin amaitzeko", "gai horrekin jarraitu" eta antzekoan.

Sarasolaren *Euskal Hiztegia*-n ez da horrelako adibiderik ageri. Literaturan ageri diren *bizitza heriotza gaizto batekin bukatu* eta horren antzekoetan, *-kin* adizlagunak beste zerbait adierazten du, noski. Beraz, erabilera berriak dira hor aipatzen direnak; eztabaidatu gabe dugu zein maila eman, onartu ala baztertu. Luza gabe emango dugu erantzuna.

-ekin gelditu, halako orduan gelditu onargarriak? *Euskal Hiztegia*-n *gelditu* aditzaren sarreran jasotzen dira horrelakoak, Hegoaldeko marka emanik; 1855. urtea ematen da lehen agerraldiaren urtetzat.

-ekin ahaztu onargarria? Hegoaldean bai, *-z ahaztu* erabileraren pareko. *Ahaztu* sarreran ez du honetaz ezer esan Euskaltzaindiak.

e) *Txominen galde egin du*. I. Sarasolaren *Euskal Hiztegia*-n jasotzen da *-(r)en galde(a) egin*. Beraz, ongi dago horko adibidea.

f) Aditzen erregimenak: *-tzea/-tzeko, -(e)la + aditza*.

-t(z)ea / -t(z)eko eskatu, agindu, exijitu. *-tzeko eskatu, agindu* (*Euskal Hiztegia*). *Orotariko Euskal Hiztegia*-k badakar *-tzea eskatu* adibide bat. Gramatika batzordeak aztertuko du gai hau. *Exijitu* ez dator bi hiztegiotan; Euskaltzaindiak ere ez du sartu *e* letrako zerrendan

-t(z)ea / -t(z)eko / -t(z)era aholkatu... gomendatu. *-tzea* eta *-tzeko* gomendatu ageri dira *Orotariko Euskal Hiztegia*-n; *-tzeko* bakarrik *Euskal Hiztegia*-n (gogoan izan I. Sarasolak erabilera nagusiak, maizenak, jaso dituela). *-tzero aholkatu* Ipar. eta *-tzeko aholkatu* (adibide bakarra *Orotariko Euskal Hiztegia*-n).

-(e)la informatu/mehatxatu? *Euskal Hiztegia*-k ez du horrelakorik jasotzen. Gramatika eta Hiztegi Batuko batzordeek aztertuko dute.

Etorriko dela espero dut / etortzea espero dut? *-(e)la espero izan* bai; nominalizazio adibiderik ez dator ez Mitxelenaen ez Sarasolaren hiztegiotan.

g) *Hobe dut esan/esatea/esaten* bezalako esapideetan zein erabili behar dugu, zein kasutan bakoitza.?

Hobe izan + partizipio iragana (subjektu erreferentziakideekin): hobe dugu isildu, lotsagarri gelditu baino.

Hobe izan + *-zea*: hobe da ez izatea, gaizki izatea baino.

Hobe izan + *-zen*: ez dago adibiderik; ez da horrelakorik erabiltzen.

h) *Horrek bere horretan darrai* bezalako esaldietan “darrai” forma trinkoak onartzen du *nor-nork* erregimena? Aztertu eta erantzutekoa; *Euskal Hiztegia*-ren arabera, *jarraitu* aditzaren forma trinkoak *nor-nori* dira; beraz, *darraio* beharko genuke (ez *darra*). Erabilera berria bada, ikusi egin beharko da zenbateraino dagoen hedatua.

i) *-agatik ari izan* (nigatik ari zara). Ez dakit oso ondo zein den zalantza. *Orotariko Euskal Hiztegia*-k badakartza Chourioaren eta Duvoisinin adibideak, baina *-gatik* ‘por causa de’ adieran, jakina:

Lan hori hartzen dutenek bazkagatik egiten dute gehienek. Ez dira gero-koagatik ari.

Ari izan ‘ocuparse de, tratar (sobre)’ adieran, instrumentalarekin ageri da gehienetan. Adiera honi badagokio zalantza, hobeto aztertu beharko da zein leku izan dezaketen *nigatik ari da* bezalakoek, *nitaz ari da* egituraren ondoan.

-i ari izan (niri ari zara). Ez dut honen antzeko adibiderik aurkitu *Orotariko Euskal Hiztegia*-n. Testuinguru zabalagoa beharko litzateke bai ala ez esateko.

begiratu (*nor-nork*, *nor-nori-nork?*): dio ‘so egin’, du ‘zaindu, gorde’.

j) *kotxez aldatu* naiz esaten badugu *zergatik esan behar da ideiaz aldatu dut?* Zein erregimen erabili behar da *aldatu* aditzarekin?

Aldatu aditzaren erabilera ohikoena *kotxea aldatu dut* da (ikus *Euskal Hiztegia*), osagarria absolutiboan, alegia. Baina har dezake *-z* osagarria ere (ik. *Euskal Hiztegia* eta *Orotariko Euskal Hiztegia*).

k) Existitu, eboluzionatu, entrenatu... *nor* ala *nor-nork* dira? Existitzen dut ala existitzen naiz?

Existitu da ad. *Entrenatu* du ad. bezala erabiltzen da, nahiz ez den Hiztegi Batuko zerrendan sartu. *Eboluzionatu* ere ez da sartu; badirudi hau ere du ad. dela.

Zein erregimen segitu behar dute aditz berriek? Esate baterako *eskiatu*, *eskiatuko naiz/eskiatuko dut*. Du aditzak dira oro har.

4. Aditzaren ingurukoak

a) *Izan* aditza erabiltzea *egon*-en ordeztu: Bilduta izan da goiz guztian, gaisorik izan da joan den astean... Ba al dago puntu honetan arau argirik jartzeko moduren bat?

Batez ere Hegoaldean oso zabaldua dago aspalditikegon aditza. Oraingoz ez da inolako araurik eman horretaz; aztertuko da gaia.

b) Dut/daukat. Diferentzia.

ez daukagu sartzerik: ez duzu sartzerik. Biak?
sinetsia dut: sinetsita daukat. Biak?
oso garbi dut: oso garbi daukat. Biak?
zerbait egin beharra nuen/neukan. Biak?

Bai, besterik erabakitzen ez den bitartean bi formak ematen dira zuzentzat.

c) *Joan berri naiz / joan berri dut.* Jende askoren zalantza izaten da, eta zerbait erabaki behar litzateke.

Joan berri naiz, zalantzarik gabe. *Berri ezartzeak ez du aditz laguntzailea aldarazten.*

d) Gose izan, goseak egon... gosea eduki. *Gose naiz, goseak nago* egiturak jatorrak dira; baina *gose handia daukat, izugarrizko egarria zuen* esaterik bai? (OEHN badaude *gosea izan / eduki* modukoak).

e) Inpertsonalaren erabilera orainarteko ohituren kontrakoa: esaten da, ikusten da...

Irauli: hiztegietan du, baina "txalupa irauli egin zen".

Du motako aditz askok onartzen dute *da* laguntzailea, subjektu jakinik adierazten ez denean, hau da, inpertsonala adierazteko.

f) *Ahal* eta *ezin* erabilera zuzena zein da:

etortzen ahal naiz, etorri ahal naiz, etorri ahal liteke
jokatu ahal dut = jokatzeko ahal dut. *Ahal* biak ontzat ote?
joan ahal nahiz - ez dut joaten ahal, ezin dut joan / ezin eraman de-
zaket
ezin naiz joan / ezin dut joan? *Ezin*-ek beti laguntzaile trantsitiboa eskatzen al du?

Ezin-ek eta *ahal*-ek ez dute laguntzailea aldatzen: ezin naiz etorri; ez naiz joaten ahal.

Ba ote dago ñabardurarik *egin dezake* eta *egin-egiten ahal du*-ren artean? Edo berdin-berdin erabil ditzakegu?

Gainerako galderak aztertuko ditugu.

g) *Oso* aditzondo gisa: zalantzarik ez maite izan, atsegin izan moduko aditzekin; baina *asko gustatu zitzaidan*. Orduan, *asko / oso beldurtu?*, *asko / oso haserretu?* Teorian *oso* behar litzateke horrelakoetan. Horrela erabiltzen al da? Gainera, *hain / hainbeste* arazoa ere horrekin lotuta dago: *hain maite nuen?* *Ez dakit zergatik beldurtu zaren hainbeste?*

Datuak ondo aztertu ondoren gomendatuko da batasunerako egokien ikusdena.

h) Behar izan: naiz / dut?

“Iaguntzaile iragangaitzak ia iragankorrek adina erabiltzen dira” (*Euskal Hiztegia*). Beraz, honetaz araurik ematen ez den bitartean, bietara.

i) Ez dakit *saiatzea merezi du* tipikoekin zerikusirik baduten honako beste hauek:

Egoki dirudi hori esatea / esateak?

Hori / horrek izan behar du (arazo baten) konponbidea?

Hori izan behar da konponbidea?

Aztertuko da eta erantzuna eman.

j) *Ohi*-ren tokia ezezko esaldietan: ez da esan ohi / ez ohi da esan

Aztertuko da.

k) **Aginterako adizki perifrastiko laburtuak**

— “Orain arteko arau-gomendioetan puntu hau ukitu ez bada ere, zerbait ukitua dago EGLUn, baina ukitua baizik ez”.

— “Zenbait esparrutan guztiz premiazoak gertatzen ari dira: harreman pertsonaletan, kirol ihardueretan, tailerretako lan harremanetan, etab.”

— “Egokia litzateke hainbat zalantza eta bikoiztasun gainditzea eta forma erabilgarriak zein liratekeen esatea, baina modu zabalean eta nola esateko hala idazteko balio dutelarik. Adib.: emadak/emaidak, uztak/utzizak, pasaidak/pasadak... Eta eredu mordoxxka eman beharko litzateke, nolabaiteko “eredu osoa” eskainiz”.

Aztertuko da.

l) Aditzen bilakaeran, zergatik dugu iragangaitzetan (trinkoetan) bilakera osoa eta iragankorretan ez?

dabil > zebilen > balebil > dabilke/lebilke > zebilkeen / bebil

darama > zeraman > (balerama > deramaile/daramake > zeramakeen) / berama. Zergatik hutsune hau? EGLU-II

Aditza erabaki zenean horrela geratuko zela uste dut (aditz paradigmak bere garaiko erabakitik hartu ziren eta).

m) Aditzoia noiz erabili behar da?

Indikatiboko ez diren aditz formetan erabili ohi da; baina Euskaltzaindiak berez ez du ezer arautu horretaz.

5. Deklinabideaz

a) *Zenbait, hainbat* + mugatu pluralaren erabilera okerra —batez ere -a berea duten hitzetan— gero eta zabaltzenago ari dena: zenbait animaliek, hainbat gauzek, zenbait elizek...

Hala da. Gramatika batzordeak aipatu zuen “Okerrak Zuzenduz” txostean, Leioako biltzarrean aurkeztu zuen hartan.

b) Mugagabea eta aditza sing./plr.: 17 urte dut/ditut. Biak.

— *Asko*-dun sintagmen komunztadura. Zuhaitz asko landatu genuen/genituen? Biak.

— *Nahikoa, hamaika* eta horrelakoek zein konmuztadura behar dute: singularra ala plurala? Hamaika buruhauste izan ditut/dut. Biak.

c) Izen zenbakaitz eta neurgaitzek (*bero, gogo, maitasun, gorroto...*) *handi* edo *luze* hartu behar dute, eta ez *asko* (hala dio *Euskal Gramatika Laburra-k*). Baina *gogo gutxi* zilegi al da, edo *jaramon gutxi*? Bai.

d) Deklinazioko atzizkiaren aurretik, zenbait kasutan, -ren- epentetikoa edo nola eta noiz erabili ala ez erabili: aitarengandik < aitagandik?, semearekin < semeakin?...

Deklinabideko tauletan oso ondo ageri da noiz bai eta noiz ez. -*gatik* kasu-markarekin, esaterako, mugagabea eta mugatu singularrean ez da beharrezko. -*kin* kasu-marka, ostera, beti doa genitiboaren gainean; beraz, *semearekin*.

e) -*ko* eta -*ren* izenlagunak:

ikastolako/ikastolaren zuzendari
alderdiko/alderdiaren bozeramaile

agiriak faltsutzeko delitua/agiriak faltsutzearen delitua (ala saihestu?)
nobela euskaratzeko lana/nobela euskaratzearen lana

Askotan bi izenlagun-motak dira zilegi; oso zaila da arau zehatza ematea. Adibidez, badirudi *nobela euskaratzeko lana* zuzenagoa dela, baina *nobela euskaratzearen ondorioa* erabat onargarria da.

-*kol-zko*

“kalitateko haragia/kalitatezko haragia”. Erabaki gabe adibide konkretu hau. Bestela ere arazo korapilatsua da.

f) “Hau *euskara batuan* ari da hizketan”, baina “hizlari hori *batuaz* ari da” ala “*batuan* ari da”? Biak, esango nuke, baina adieraz desberdinekin: lehena, zein gaiz ari da; bigarrena, nola ari da.

Instrumentalean monosilaboen zerrenda eman: gai, jai...

g) Denbora adierazteko *Zortzi ordu egon naiz zure zain bezalakoak ongi al daude? Ala behar du izan zortzi orduan egon...?*

Zortzi ordu egon zain bezalakoak ondo daude (ik. Euskal Gramatika Laburra, absolutibo kasuaz dioena).

Iraupena edo denbora-bitartea adierazten duten adizlagunak singularrean erabiltzea gaizki al dago? *Handik hiru urtera, lau egunean egin zuen lana, denbora gutxian...* Kantitateekin eta magnitudeen unitateekin ere antzeko zer-bait gertatzen da: *200.000 pezetatik gorako soldatak, ni nengoen tokitik lau metrora zegoen.*

Horko horiek guztiak erabat hedatuak daude Hegoaldean behintzat. Bata-sunerako ez da araurik eman (zenbatzaileekin mugagabea erabili behar den arren, denborak/neurriak/pisuak, etab. bestela jokatzan dute). Beraz, besterik esaten ez den bitartean, onartzekoak dira.

h) Noiz erabili behar da instrumentala eta noiz soziationa? *Labanaz hil zuen / labanarekin hil zuen. Buruz errematatu du / buruarekin errematatu du?*

Euskal Gramatika Laburra: "soziationa ere erabiltzen ahal da lasai aski". Hala ere Euskaltzaindiak ez du ezer erabaki.

i) Hauek guztiak kontutan hartu behar dituzu, ala kontuan hartu behar dituzu?

Kontuan hartu da Hiztegi Batuko batzordearen proposamena, baina erabaki gabe dago.

j) Indiotan ibili, heroietan jolastu...
marnier erara/eran prestatu
lagunetara, medikutara joan

Aztertuko dira galderok, aditz horiek erabakitzean hiztegian.

k) *Denetik, denetarik, baina denetatik?*

l) *Zuretzat, zuretzako* argitu. Berez *-tzat* da adizlaguna eta *-tzako* izen-laguna, baina oso hedatua dago adizlagun bezala erabiltzea. Deklinabideko baturako formak eman zirenetik ez da ezer esan auzi honetaz.

m) Nondik: Hitz arruntekin, *-n* edo *-l* bukaera duten hitzetan. Hobetsia da:

barrendik/barrenetik
ehundik gora/ehunetik gora
hurbildik/hurbiletik
urrungo/urrundik, urruneko/urrunetik

n) Prolatiboa: hitzaren bukaera afrikatua denean.

ardatz - tzat: ardatztat, ardatzat... ardaztako... ?

Euskaltzaindiak ez du deus esan honetaz, guk dakigula. Dena dela, EGLU lean behin agertzen da kasu hori idatzita. Zalantza dugu horrek berekin ote dakarren gomendio-araua. Adibidea: 224. orrialdean: “Jende zenbakaiztat hartua bait da” (sic).

Hala ere, ez dago inolako araurik.

o) Atzeraxeago = atzeragoxe (?)

Baliokideak dira. Esana dago EGLUn -xe- indartzailea bi lekuetan joan daitekeela.

p) *Arte* postposizioaren erabilera: *astelehen arte, astelehena arte, astelehenera arte?*

Euskal Hiztegia: *astelehena arte*. Euskaltzaindiak ez du ezer erabaki.

6. Izenordainak

— Edozer gauza - edozein gauza - edozer. Hirurak daude ondo.

— Elkar - bata bestea. Elkar maite dute - Bata bestea maite dute (?) / Batak bestea maite dute. Aztertzeko auzia; nolanihi ere *batak bestea maite du* behar du izan.

— Haren, bere, beren, haien, beraien,... zein desberdintasun dute eta nola erabili behar dira?. *Euskal Gramatika Laburra* liburukian (72. orr.) esanaz gain, ez dago ezer arauririk.

— Bera eta berdin. *Kolore bera* dute bi kotxe horiek / *kolore berdina* dute bi kotxe horiek; ideia bera izan dugu / ideia berdina izan dugu... Zein da egokiagoa? *Euskal Gramatika Laburra* liburuan ageri den bezala, *kolore bera, ideia bera*.

— *ber(a)* erakuslea / izenordaina instrumentalean. Euskaltzaindiak *beraz* forma ematen du: *gai beraz hitz egin du, ez nintzen beraz oroitu* esaldi egokiak al dira? Bai, egokiak dira.

— Genitiboa eta aditza sujeto berekoak badira (“*geure* kotxean joango gara”, adibidez), genitiboa indartu behar omen da. Hori beti egin beharra dago? *Gure kotxean joango gara* gaizki al dago?

Ez, ez dago gaizki. Ikus zer dioen EGLUk honetaz.

7. Aposizioak

Axularrek, nafar idazle fina, iragarri zuen...

Axular, nafar idazle finak, iragarri zuen...

Axularrek, nafar idazle finak, iragarri zuen...

Axular nafar idazle finak iragarri zuen...

Ane bere alabari esan zion... (?) [bere alaba Aneri]
 Mosku Errusiako hiriburuan bildu ziren...
 Axular Urdazubin jaiotako idazleak iragarri zuen
 (zernahi joan daiteke era honetako aposizioetan?).

Realeko prentsa arduraduna den Andoni Iraolak adierazi digunez...
 Realeko prentsa arduradun Andoni Iraolak adierazi digunez...
 Andoni Iraola Realeko prentsa arduradunak adierazi digunez...

gu bisitariontzat = guretzat bisitariontzat
 zuek guztiontzat = zuentzat guztiontzat

Aposizioen gaia hobeto aztertu beharrekoa da, batasunerako gomendioak eman aurretik.

8. Sintaxi auziak

a) *-Ere*-ren erabilera. Ahal den guztia: ‘Okerrak zuzentzen’ lanean azaldu zena eta gehixeago ere bai ahal bada. Esaterako: *Lehendakariak esan zuen, baita ere* (beste zerbait esan ondoren), *laster jakinaraziko duela ez dakit zer*.

b) Juntagailuak

“*Edo, ala*. Tratamendu osoa eman, salbuespen gutxiarekin ahal bada”. EGLU IV (Juntagailuak) liburuan, ahalegina egin da.

Gramatika auzietan: esaldi koordinatuetan, *eta* erabiltzen denean, zeinekin konmutatu behar da subjektua bi esaldietako aditzen erregimena ezberdina bada. Esate baterako:

— Jon etorri eta afaldu du / Jonek etorri eta afaldu du

— Jon afaldu eta joan egin zen / Jonek afaldu eta joan egin zen

Esan, bietara esaten da, entonazioaren arabera. Idatzirako, aztertu egin behar da.

“Komunztadura emendiozko perpaus juntatuetan: EGLU IV lanean “Emendiozko juntadurak aditza plural komunztadura hartzera behartzen duela esan daiteke oro har”. Hala ere, salbuespen batzuk egiten dira, horien artean izen-sintagma abstratuak juntatzen dituzten perpausak (2.4. atala). Abstratuak soilik? *Bazkaria geuk egingo dugu, zuek ogia eta ardoa ekarri behar duzue, besterik ez esaldia zuzena?* Deskribapenetan adibidez: *Serafin hartza... ugaztuna, 16 cm inguru luzeko gorputza eta 20 cm-ko isats orakorra duena*. (LUR *Hiztegi Entziklopedikoa*). Horrelakoetan singularra nahiz plurala erabil al daiteke?”. Bai, biak erabil daitezke.

“Juntagailuei buruzko azken gomendioen artean, hau agintzen da hitzez hitz: “ez da onartzen juntagaia kasu markarik gabeko izen sintagma izatea eta bigarren kasu markaduna izatea”. Hori dela eta, lehenik jakin nahi genuke go-

mendio-erabaki horrek ere indarra ote duen juntagaiak bi baino gehiago direnean. Alegia, nola idatzi behar genuke:

“Toki Entitateen Antolakuntzari, Funtzionamenduari eta Araubide Juridikoari buruzko legea” ala “Toki Entitateen Antolakuntza, Funtzionamendu eta Araubide Juridikoari buruzko Legea”?

EGLU IV liburuan esaten den bezala, ezkerrean izenlaguna eramateak asko errazten du izenak juntatzea, eta ez kasu-sintagmak. Beraz, goiko bi aukerak dira zilegi.

“Delako arauak, bertzalde, juntagaia izena + adjetiboa + adjetiboa denean ere balio du? Erran nahi baita: “Sección de Gestión Técnica y Administrativa” izenekoa zer da, “Kudeaketa Tekniko eta Administratiborako Atala”, ala “Kudeaketa Teknikorako eta Administratiborako Atala”?

Hor ere, eskuinean doazen izenondoak zuzenean junta daitezke. Beraz, *Kudeaketa tekniko eta administratiborako Atala* erabat zuzena da.

“Araua betetzeak, bertzalde, arazoak sortzen dizkigu itzulpenak hartaratuak izenlagunak elkarren ondoan pilatu behar ditugunean (eguneroko ogia, guk erabiltzen ditugun testuetan ohi den hizkera bihurriaren ondorioz). Eta arazoak diogu, ulermen aldetik testuak ilun samarturik gelditzen baitzaizkigu. Konparazione, emandako arauari jarraituz: “Langilieriaren Kudeaketarako eta Administrazioarako Atala” berdin izan daiteke: “Sección de Gestión de Personal y Administración” edo “Sección de Gestión y Administración de Personal”. Aldiz, “Langilieriaren Kudeaketa eta Administrazioarako Atalak” zilegia balitz, ordain bakarra izanen luke erdaraz: “Sección de Gestión y Administración de Personal”.

Lehen esan bezala, “Langilieriaren Kudeaketa eta Administrazioarako Atala” zuzena da euskaraz. Baina ohart gaitezen, erdaraz ere “Sección de Gestión y Administración de Personal” esatean ere badela anbiguotasuna, “de Personal” izenlaguna bi izenei, “Gestión y Administración”, ala bigarrena bakarrik, “Administración” dagokion jakiterik ez baitago. Gertatzen dena da erdaraz ohituak gaudela eta ez dugula anbiguotasunik ikusten. Euskaraz ere berdin jokatzeko ikasi beharko genuke.

“Berdintsu gertatzen da kasu honetan: “Segurtasuneko Ikerketaren eta Ikasketen Atala”. Hala behar luke, behintzat, Euskaltzaindiaren azken erabakien ariora. Alabaina, nola jakin kasu horretan “Segurtasuneko” hori “ikerketari” soilik dagokion ala “ikasketei” ere? Modu bakarra erdarazko izenari begiratzea da: “Sección de Estudios de Seguridad y Formación”.

“Segurtasuneko Ikerketa eta Ikasketen Atala” jartzeak ez luke konponduko hemen azaltzen den zalantza. Bestalde, erdal izena ere anbigua da: nola ulertu behar da, “Estudios de Seguridad y (de) Formación”, ala “Sección de Estudios de Seguridad” y “Sección de Formación”? Anbiguotasunak hizkuntza guztietan

daude. Erdaraz, izena eta izana, biak batera hartze ditugu, eta hasieratik ohitzen gara modu bakar batean ulertzen.

“*Eta*-rekin elkartutako izen sintagmetan noiz ken diezaiokegu lehenengo parteari deklinabide marka? Noiz ez? Zergatik?”

EGLU IV liburukian azaldua dago hori. Labur esanda, oro har, pluraleko sintagmetan dugu aukera *guraso eta lagunekin* nahiz *gurasoekin eta lagunekin* esateko. Singularrean, kasu-sintagmak elkartu behar dira: *etxean eta kalean*.

c) Zeren... bait..., zeren. Erabilera argitu.

d) Subjuntiboko adizkien batzuetan *-n* atzizkia hartzen dute eta beste batzuetan *-la*. Noiz erabili *-n* eta noiz *-la*? *Etor dadin ala etor dadila? joan zaitezzen esan dit / joan zaitezela esan dit*. Biak onartzen dira? Noiz bata eta noiz bestea?

e) Konpletiboetan esaldi nagusia ezezkoa denean zein lotura erabili behar dugu? “*-ela / -enik*; esate baterako: *ez dut uste joanen direnik / ez dut uste joanen direla*. Noiz bata eta noiz bestea? Zein tokitan bata eta zeinetan bestea?”

“Erabakitzeokak” zatiaren hasieran esan bezala, galderak eta zalantzak jaso ditugu. Gramatika batzordeak begien aurrean izango ditu bere txostenetan.

-eneko delakoa baztergarria omen; zergatik sartu da forma hori?, ez da inondik ere beharrezkoa?, beti da gaitzesgarria?: *gogoratzen duzu ni uretara erori nintzenekoa* esaldia ondo?

Bai, esaldi hori ondo dago “erori nintzen momentu/une/garai...koa” esan nahi baitu. *-(e)neko* beharrezkoa da erlatiboaren ondoko izena —gehienetan denbora adierazten duena— isilpean uzten denean. Baina oro har ez da beharrezko *liburua erosi dudaneko denda* bezalakoetan; hor nahikoa da *liburua erosi si dudan denda*.

-(e)lako/-en/-enaren + izena: *ezkondu delako berria, hori gaizki dagoe-lako ustea oso zabaldua dago*; baina zerbait larria gertatu den susmoa *dut, ordainduko ez didaten beldur naiz, hemengoa den seinale*; alor honetan ez ote da zalantzarik? Hemen aipatzen diren adibideak guztiak daude ondo.

f) *-nola... -(e)n/bait-* ondoriozko egitura onargarria? (OEHN adibideak badaude).

g) *-la, -larik*. Moduzkoetan *-larik* erabili daiteke?

h) *-nez, -nez gero*. Argitu.

i) *-hain..., -(e)la* ondoriozko egitura onargarria? *hain..., bait*-egitura onargarria?

j) *-zergatik...-(e)n* edo *-(e)n* gabe): onargarria? EGLU III lanean literaturako adibideak agertzen dira, menperagailu zein lokailu gisa. Egitura horrek

duen 'debekua' eta fama txarra desagertzea komeni da? Euskaltzaindiak EGLU III-n azaltzearekin nolabaiteko 'onespena' eman diola dirudi. Hala bada, argiago esaterik merezi?

EGLU IIIIn, horrelako egiturak literaturan badirela besterik ez da adierazi nahi izan. Hortik aurrera, Euskaltzaindiak ez du esan batasunerako gomendatzekoak diren ala ez. Aztertuko da.

k) *Bailitzan* ala *bailitzen*? Euskaltzaindiaren testuetan *bailitzan* agertzen da baina batuako lotura *-en* da.

l) *-tearren*, *-tzearren*, *-teagatik*, *-tzeagatik* atzizkien erabilera helburua adieraziz gogorra egiten da. Espelikazioa, adibideak.

m) *Egitekotan*: erabilera. *Negua otan*, *hotzak egongo ginateke*. = -z gero?

Erabilerarik zabalduenean, *zerbeza edatekotan*, *edan ezazu holandesa* bezalako perpausak dira ohikoak. Hau da, *-kotan* = etorkizunari buruzko baldintza ("zerbeza edan nahi baduzu" edo horrelako zerbait).

n) *-tean*, *-tzean*, *-terakoan*, *-tzerakoan*. Sinonimoak?

o) *Jakitera* eta *jakin izatera* berdin erabil daitezke? Ba al dute ezberdintasunik?

p) *Ikusiz* ala *ikusiaz*? Literaturan biak erabili dira; batasunerako ez da erabakirik hartu.

r) Gerundioa.

s) Joskera bereziak. Txirritaren bertso batean *alde batera pena artzen det / zu modu hortan utztia*; *lastima egiten zuen / nere ikustea*. Perpaus horietan bi nor sintagma daudela dirudi; zuzenak al dira?

Zuzenak dira; besterik da euskara zainduan lekurik izan dezaketen ala ez; hori aztertzeko dago.

t) *Kategoria-arazoak*. Zer dira *bezala*, *bezain*, *hain*, *etab.*? Adberbioak.

9. Siglak eta laburtzapenak

— Siglak nola idatzi behar dira? Letra larriz sigla osoa ala lehenengo letra bakarrik; esate baterako *HIES*ak jota dago ala *Hies*ak jota dago.

— Laburtzapenen deklinabidea. Siglen, ikurren eta laburduren deklinabidea nola: Mugatua, mugagabea, marratxoarekin, marratxorik gabe, punturik gabe...

10. Hiztegegintza

a) Eratorpenaren arloan, atzizkiei buruzko arauak.

— *-go* atzizkiaren esanahia? Taldea adierazteko onargarri bihurtu behar al du? Irakaslego, biztanlego, gutxiengo, gehiengo... Edo lanbidea edo kualitatea adierazteko bakarrik erabili, Iparraldean bezala?

LEF batzordeak lanbidea edo kualitatea adierazteko erabiltzea gomendatu du, baina Euskaltzaindiak ez du oraindik ezer erabaki. Luza gabe argituko du zein den erabilera zuzena batasunerako.

— *-kor*, *-koi* eta *-garri* atzizkien erabilera argitu.

— herrien eta etnien izenetan, noiz ‘*-ar*’ (*-tar/dar*) atzizkia eta noiz ez (*kurdu* nahikoa, ala *kurduar*)? *Europar jatorriko animalia*?

— Pertsona-izen berezietatik eratorrietan zilegi al da *-ar* (kantiar, freudiar, etab.).

— “termino berriak sortzeko garaian eratorpenaren bidea oso emankorra bada ere, sarritan zalantza egiten dugu: atzizkiez erreparorik gabe baliatu hitzak behar izan ahala sortzeko ala baliabide horren erabilera neurtu, hitz eratorria gabe hitz-elkarte edo izen-sintagma erabiliz; adibidez, *-(k)ada* atzizkia: *harrikada*, *makilada* eta antzeko hitz jatorren bidetik *ukondokada*, *belaunkada*, *ez-patakada*, *kulatakada* sortu ala izena + *-ukaldi/kolpe* hitz-elkartearen bidea erabili? *-gile* atzizkia erabiliz *euritakogile*, *jostailugile*, *pintzelgile*, *kortsegile*... ala izena + *-egile* hitz-elkartea bultzatu. Badakigu auzi honetan ezin dela araurik eman eta berezkoa duela euskarak atzizkibidea, baina irizpide orokorrak finkatzeak ez liguke kalterik egingo”.

Oso zaila dirudi kontu honetan irizpide orokorrak finkatzea.

b) Loturik / aparte idatzi?

— *Bete* noiz izenari lotuta noiz aparte denborazko izen konposatuetan: urte bete, ordu bete, aste bete...

Aste bete (*Euskal Hiztegia*), ordubete (Hiztegi Batuko batzordea; *Euskal Hiztegia*-n ez da onartzen, *ordu* sarrerara bidaltzen du), urtebete (Hiztegi Batuko batzordea eta *Euskal Hiztegia*)

— *Zahar* eta *berri* izenlagunek arazo bereziak sortzen dituzte; batzuk agian hiztegi batuak argituko dituenak: *euskaldunzahar* ala *euskaldun zahar*, *euskaldunberri* ala *euskaldun berri*; *hasiberri* ala *hasi berri*...

Berez idatzita. Euskaltzaindiak *euskaldun zahar* eta *euskaldun berri* onartu du. Partzipioa + *berri* egiturak bereiz idaztekoak dira, oso eginak daudenak salbu (*jaioberri*).

— *San Ferminak* forma horrela idaztekoa al da? Ez da hobe *Sanferminak*? Agian erabaki eskaeretan sartu behar nuen hau. Egia esateko, jai iragarpenetan eta jaien berri ematean erruz agertzen dira forma hauek: *Sanferminak*, *Sanjoanak*...

c) Hartzailerik gabeko *eman*, *gertatu*-ren ordez. Euskaltzaindia: *eman* sarreran, "ez du 'gertatu' adierazten (**neska-mutikoen artean ematen diren lis-karrak*).

d) *Ofiziale* iz. eta *ofizial* izond. forma-bereizketa bultzatu behar litzateke, argitasunaren izenean.

Hori da Hiztegi Batuko batzordearen proposamena, baina oraindik erabaki gabe dago.

— *Ingeniari, injinero, inginiere, injinero...* zein batasunerako? Hiztegi Batuko batzordearen proposamena, *ingeniari* eta *injinero*, biak maila berean. Euskaltzaindiak erabaki gabe.

— Txistukariekin zalantzak: *piska* ala *pixka*, *gaiso* ala *gaixo*. Hiztegi Batuko batzordearen proposamena *gaixo* eta *pixka* (*Euskal Hiztegia*-k ere hala eman die sarrera). ...*Kasu*: 'adibidez' esateko balio al du? *Euskal Hiztegia*-k ez du halako adierarik jasotzen. Hobeto aztertu beharrekoa.

— *krokodilo, orkestra...* metatesi hauek ez al dira gehiegikeriak? Agian batzuei hala irudituko zaie, baina horiek dira nazioarteko formak, baita Iparaldekoak ere. *Kokodrilo* eta *orkesta* espainierarenak bakarrik dira.

— txigorkia: ogi txigortua, ogi txigorra (?). *Euskal Hiztegia*-n *txigortu* aditza bakarrik jasotzen da. Berez *txigorki* ondo osatua dago, eta horren ordaina *ogi txigortua* izan daiteke.

— Nola idatzi *lehen bait lehen*? Hiztegi Batuko batzordearen proposamena, *lehenbailehen*.

— *Ihardun / jardun*? Hiztegi Batuko batzordearen proposamena *jardun*. *Euskal Hiztegia*-k *ihardun* "laguntzailerik gabe jokutzen da" dio; hau da, aditz trinkoari dagokion partizipio bezala ematen du (*dihardu* etab.). Jokutzen den aditzaren partizipioari *jardun* sarrera ematen dio (*jardun du*).

e) 60ko hamarkada, baina 60 urteak (?). Aztertzekoa.

f) Erdal hitzen euskal ordainak:

Vena: *bena* / *zain*?

Músculo: *muskulu* / *gihar*?

Cómplice: *gaizkile*. Complicidad: *gaizkidetasun*

Estilográfica: *idazluma*

Apoarmatu: *galápago* eta *dortoka* (?): *tortuga*

Descongelar: *izotza kendu*

Konbentzitu: *komentzitu*. *Euskal Hiztegia*: *konbentzitu*.

Konbenio: *komenio*

Apuntatu: (keinatu: *Ipar. nolako hedapena? destatu*?)

Alpergura: *galbana* adierazteko

Hospitalidad: abegikortasun
 Mutatu: eta mutazio, mutante?
 Lokalizatu...
 Ligatu (?)
 Distraitua

Euskaltzaindiak oraingoz forma bakarrik erabakitzen du; adiera ere bai tar-teka. *Apuntatu* Heg. markarekin onartu du Euskaltzaindiak. *Apoarmatu* forma ere onartu du, adierarik markatu gabe. *Alpergura* ez da sartu *a* letraren zerrendan, baina ondo osatua dago (beste kontu bat da zein adiera duen). *Izotza kendu* ere egokia izan daiteke adiera horretarako, baina Euskaltzaindiak ez du ezer esan. Ahalegina egingo dugu argibideak emateko.

g) *Itxiko al duzu ahoa, burugabe horrek ?!* *Itxiko al duzu ahoa, burugabe halakoa?!* Ez Euskaltzaindiak eta ez Gramatika batzordeak ez dute ezer esan honetaz. Baina badirudi biak direla onartzekoak; aztertzekoa izango litzateke bietatik bat hobetsi behar den.

h) Euskal onomatopeien zerrendatxo bat ateratzeko premia ere ikusten da (baldin badago, guk behintzat ez dugu ezagutzen).

Ez dago halakorik. Jaso dugu eskaera.

11. Onomastika

a) Euskal Herriko izenez:

— “Nafarroako herrien izenak. 1990ean Nafarroako Gobernuaren eta Euskaltzaindiaren artean landutako *Nafarroako herri izendegia*-n *N.t.e.e.c.* oharra-ekin utzi diren kasuetan bi interpretazio sortu dira euskal langileen artean: gaztelaniazko forma aukeratu (Viana, esaterako) edo Euskaltzaindiak 1979an ateratako *Euskal Herriko Udalen izendegiak* zekarrena hartu (Biana eta abar)”.

Hona Onomastika batzordearen erantzuna: “Nafarroako herrien izenez aipatzen duten duda ez da erraza (...) Euskaltzaindiak 1979an egindako izendegi proposamenak, proposamenak baitziren, ez ziren birretsi. Gauza bat da Biana edo holako batzuk euskaraz erabili ahal izatea, grafia hutsezkoak direnean, eta besterik neologismoak direnean, horietan askoz ere erabilera urriagoa egin beharko litzateke, batez ere udalak onartu ez badu. Azken batean, udal baten izenaren erabilera, udal korporazioari baitagokio, bai Euskal Herrian eta bai bestetan ere”.

— *Iruña/Iruñea*, zein erabili behar dugu? Onomastika batzordearen erantzuna: “Arazoa absolutiboan baino ez da agertzen, deklinatzean Udalak berak *Iruña* hobetsi arren, *Iruñeko*, *Iruñean* eta abar erabiltzen baitu. Batzordeak bi maila desberdin daudela ikusten du, baina argi du euskal izen jatorra *Iruñea* dela, *Iruña* erdaldunek erabilitako izena izanik. Udal edo foru administrazioak zer erabaki duten, irizpen akademikoari jaramonik egin gabe, besterik da”.

— *Bidania*-k -a organikoa al du? Bai.

b) Euskal abizenen grafiak:

Elorza/Elortza
 Alzaga/Altzaga
 Ardanza/Ardantza
 Zabalza/Zabaltza
 Iantzi/Yantzi/Igantzi (herria bezala)
 Iabar/Yabar/Ihabar (herria bezala)
 Iaben/Yaben/Ihaben (herria bezala)
 Carricart/Karrikart
 Haritschelhar/Haritxelhar/Haritxelar
 Gorostiague/Gorostiage/Gorostiaga
 Mendiboure...

Onomastika batzordea: “lege prozedurak eskubidea ematen dio hiritar bati, euskal grafian jartzeko (edo katalan grafian nahiz galizierakoan). *Yanci*, *Yabar*, *Yaben* eta *Yurre*-ren kasuan, herri izenak eta deiturak ez dute zertan era berean joan. Onomastika batzordeak ia 4.000 deituraren euskal ordainen Izendegia prestatu du eta laster kaleratuko da. Iparraldeko deiturez, ordea, Onomastika batzordeak adibide batzuk bakarrik jarri ditu, euskarak han ofizialtasunik ez duelako”.

c) Britainiar Museoa (?): Britainiako Museoa. Onomastika batzordea: “Kontuan izanik *Atlantiko itsasoa* ez bezala, *Museo Británico* ez dela jatorriko izena, gaztelaniaz egindako itzulpena baino, eta munduko gainerako hizkuntzek ere itzultzen dutela, itzulpena egin nahi izanez gero, zuzen egin behar da ingelesetik *British Museum* eta ondorioz *Britaniar Museoa* erabili”.

d) Buenos Airesetako: Buenos Airesko. Onomastika batzordea: “Usadio zaharra pluralean ematea bazen ere euskal amerikanoen artean, azken urteotan singularra nagusitu denez, hobe singularrari lehentasuna ematea, plurala zilegi bada ere”.